

CONCEPTE OPERAȚIONALE

Figuri de stil

Epitetul - „Partea de vorbire sau de frază care determină, în lucrurile sau acțiunile exprimate, printr-un substantiv sau verb, însușirile lor estetice, adică acelea care pun în lumină felul cum le vede sau cum le simte scriitorul [și care au un răsădit în sensibilitatea și fantezia cititorului]” (Tudor Vianu). Epitetul numește însușiri deosebite, aparte. Epitetele pot fi explicative, epitete metaforice, sincretice, complexe, imagini, apreciative, antitetice, evocative, ornante. Frumusețea epitetelor este dată de asocierea deosebită, inedită a cuvintelor.

Comparația - Procedeu artistic care constă în alăturarea a doi termeni (obiecte, persoane, idei, fenomene, acțiuni etc.) cu însușiri comune, urmându-se anumitor caracteristici ale primului termen (de comparat), prin intermediul celui de-al doilea (cu care se compară). Ca figură de stil, comparația poate fi exprimată numai printr-un substantiv, însoțit de atribute și complemente.

Metafora - Procedeu artistic, element al limbajului poetic, prin care se trece de la sensul propriu al cuvântului sau al unei expresii, la un alt sens, pe care cuvântul sau expresia îl dobândește numai prin analogie, prin comparație. În comparația inițială, care stă la baza metaforei, termenul cu sens impropriu, figurat, îl substituie pe cel cu sens propriu, de unde rezultă că într-o expresie morfologică există un mijloc ușor de intuit și altul mai greu de intuit, sugerat.

Personificarea (prozopopeea) - procedeu literar prin care se atribuie ființelor necuvântătoare, obiectelor, elementelor din natură, sau ideilor abstracte însușirile omenești de a vorbi, de a gândi, de a avea sentimente, de a acționa ca oamenii, într-un cuvânt, de a face din ele persoane.

Antiteza - Figură de stil care constă în alăturarea a doi termeni (personaje, situații, fenomene, idei etc.), de obicei, punându-se reciproc în lumină, urmându-se să se reliefeze mai pregnant opoziția dintre aceștia.

Alegoria - Figură de stil alcătuită dintr-o succesiune de metafore, comparații, epitete, personificări, ce creează o imagine încheagată, prin care poetul dă formă concretă unor noțiuni abstracte. Alegoria apare frecvent în fabule și în proverbe.

Hiperbola - Procedeu artistic prin care se exagerează intenționat însușirile unei ființe sau caracteristicile unui obiect, fenomen, sau ale altei întâmplări, cu scopul de a-l impresiona pe cititor.

Inversiunea - Procedeu artistic ce constă în schimbarea topicii obișnuite a cuvintelor dintr-o propoziție (frază). Prin inversiune (metataxă) se evidențiază importanța deosebită a unui cuvânt (grup de cuvinte) din contextul respectiv.

Enumerația - Înțelegerea mai multor termeni din același câmp semantic, folosită spre a atrage atenția asupra aspectelor descrise sau asupra faptelor înfățișate.

Repetiția - Figură de stil care constă în repetarea unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte, pentru a întări o idee sau o impresie.

Onomatopeea - Cuvânt care, prin elementele lui sonore, imită sunete, zgomote din natură. Folosirea onomatopeei în poezie duce la versul onomatopeic, la armonie imitativă.

Invocația - Partea de început a unei opere, în care poetul cere ajutorul muzei sau divinității pentru a-și putea realiza opera. Când invocația se adresează unui personaj imaginar sau absent, ea se numește invocație retorică.

Metonimia - Figură de stil care constă în inversarea voluntară a categoriilor logice: întregul prin parte, partea prin întreg, cauza prin efect, efectul prin cauză, abstractul prin concret, posesorul prin lucrul posedat etc.

Eufemismul - Apropiat de ironie, eufemismul este o figură de stil care constă în atenuarea prin substituție a unei expresii cu sens jignitor, dur sau chiar obscen.

Moduri de expunere

Descrierea - Este un mod de expunere prin care scriitorul prezintă în amănunțel lor specifice [și impresionabile un colț din natură (peisaj), un obiect, un fenomen, o ființă], chipul unui om, un mediu social, o stare sufletească. Într-o descriere literară, în proză sau în versuri, pe lângă prezentarea unor elemente definitorii pentru obiectul descrierii, scriitorul dă glas [și sentimentelor declanșate în sufletul său de contemplarea obiectului descris (uimire, încântare, bucurie, spaimă etc.). Există opere literare construite exclusiv prin apelul la descriere, ca mod de expunere, cum sunt, de exemplu, *pastelurile*. Altele, descrierea apare în cadrul narățiunii, atunci când scriitorul descrie personaje, realizând *portrete*.

Narățiunea - este o relatare a unor întâmplări într-o ascensiune de momente. Narățiunea este modul caracteristic al epicului. Autorul povestește fapte [și întâmplări prezentate într-un loc și un timp determinate. Toate aceste întâmplări dintr-o narățiune, legate de personaje, formează *acțiunea*. La acțiune, participă personajele literare, care pot fi oameni, dar și plante, animale, sau lucruri animate de autor (ca în basme, legende sau fabule). De regulă, însă, narățiunile prezintă întâmplări din viața oamenilor, acele întâmplări prin care scriitorul definește firea, caracterul, felul de a fi al personajului literar sau, atunci când apar personaje colective, modul de viață al societății omenești, într-o anumită epocă. Printre speciile genului epic care au ca mod de expunere narățiunea, se numără: basmul, legenda, povestea, balada, fabula, schița, nuvela, romanul, poemul eroic.

Dialogul - Este modul de expunere prin care se reproduce, în vorbire directă, conversația dintre personaje. Este mijlocul prin care autorul face personajele să vorbească, dezvoltându-și, astfel, psihologia și mobilurile acțiunii și atitudinilor adoptate. Există opere literare în care se folosește în întregime, ca mod de expunere, dialogul. Acestea sunt speciile genului dramatic: comedia, drama sau tragedia. În astfel de opere literare, în loc să povestească faptele [și întâmplările, scriitorul pune personajele să vorbească, să se miște [și să gândească, în fața spectatorilor, pe o scenă, ca în realitate.

Există și un *dialog interior*, care reproduce replicile pe care le schimbă cu sine însuși un personaj literar. Recurgând la această modalitate, scriitorul prezintă contradicțiile psihologice puternice ale personajului respectiv, punându-se mai acut în lumină conflictul psihologic, nehotărârea sau ovidiala personajului în situații dilematice, precum și alte trăsături de caracter.

Genuri literare

Termenul de gen literar provine din latinescul *genus* (neam, rasă, fel, mod) [i, în literatură], nume[te o clasă de opere literare. Genul literar a fost definit având ca elemente de referință relația ce se stabilește între creator [și lumea înconjurătoare, precum [și felul în care acesta comunică în opera respectivă] idei, sentimente, atitudini.

1. *Genul LIRIC* cuprinde acele opere literare în care scriitorul (cel mai adesea, poet) comunică direct impresiile, gândurile, sentimentele, ideile [și atitudinile sale. Cel care le exprimă este însuși poetul. Uneori, sentimentele autorului intră în rezonanță cu simțurile cititorului, întâmplare fericită, ce dă valoarea operei [și, uneori, viața lungă a acesteia.

cult:

- *imnul* -- Poezie sau cântec solemn compus pentru preamăritarea unei idei, a unui eveniment, a unui erou legendar etc. Imnurile religioase preamăresc divinitatea. Odată cu formarea statelor naționale, imnul devine [și un cântec solemn adoptat oficial ca simbol al unității naționale a statului. Este înrudit [și cu oda.

- *oda* -- Specie a poeziei lirice (formată din strofe cu aceeași formă [și cu aceeași structură metrică]), în care se exprimă elogiul, entuziasmul sau admirația față de persoane, de fapte eroice, idealuri, față de patrie. Oda poate fi eroică, personală, religioasă sau sacră.

- *pastelul* -- Specie a poeziei lirice, în care autorul descrie un tablou din natură (priveliște, moment al unei zile sau anotimp, aspecte din faună [și floră), prin intermediul căruia [și exprimă direct anumite sentimente.

- *elegia* -- Poezie lirică în care se exprimă sentimente de tristețe, melancolie, regret mai mult sau mai puțin dureros, de disperare, provocate de motive intime sau sociale. Elegiile pot fi filozofice, patriotice, religioase, erotice etc.

- *satira* -- Poezie lirică în care sunt ridiculizate aspecte negative sociale, moravuri, caractere. Satira poate fi literară, morală, socială, politică.

- *meditația* -- Specie a liricii filozofice în care poetul [și exprimă sentimentele, cugetând asupra rosturilor existenței umane [și asupra unor experiențe intelectuale fundamentale în legătură cu temele majore ale universului.

- *sonetul* -- Poezie cu formă prozodică fixă, alcătuită din 14 versuri, repartizate în două catrene, cu rimă mbrățiată [și două terține cu rimă liberă. ~ntregul cuprins al poeziei este enunțat în ultimul vers, care are forma unei maxime.

- *rondelul* -- A apărut în literatura medievală franceză [și desemnează, la origine, un cântec [și un dans. ~n accepțiunea lui modernă, rondelul este o poezie cu formă fixă, având numai două rime [și un refren, care deschide poezia [și în care este reluat, parțial [și integral, la mijlocul [și la sfârșitul ei.

- *gazelul* -- desemnează o poezie lirică erotică. Originar din literatura indiană, persană, arabă, preluat de poeții europeni, gazelul este format dintr-un număr variabil de distihuri, fiecare al doilea vers având aceeași rimă cu cele două versuri ale distihului inițial.

popular

- *doina* -- specie a liricii populare [și a folclorului muzical românesc, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de dragoste, de revoltă etc.

- *cântecul* -- specie liric\ semifolcloric\, având un caracter nostalgic, erotic, sau care celebrează\ haiducia.

- *bocetul* -- Lamenta]ie improvizat\, de obicei, versificat\, cântat\ pe o anumit\ melodie, `n cadrul obiceiurilor legate de `nmormântare.

2. *Genul EPIC* cuprinde acele opere literare `n care ideile [i sentimentele autorului nu sunt transmise direct, ca `n cazul genului liric, ci indirect, prin intermediul ac]iunii [i al personajelor. Genului epic `i corespunde, ca mod de expunere, nara]iunea. De aceea, `ntr-o oper\ epic\ exist\ trei elemente defibitorii: ac]iunea (`ntâmpl\riile prezentate, frecvent, `n ordinea desf[ur\rii lor), personajele [i autorul.

cult

- *schija* -- Specie a genului epic, de dimensiuni reduse, cu ac]iune limitat\ la un singur episod caracteristic din via]a unuia sau a mai multor personaje.

- *nuvela* -- Oper\ epic\ `n proz\, care are o ac]iune complex\ ce cuprinde o `nl\n]uire de fapte, la care particip\ mai multe personaje, surprinse `n evolu]ie [i prezentate `n mediul lor de via]\. Ca dimensiune, se situează\ `ntre schi] [i roman. Nuvela poate fi romantic\, naturalist\, realist\, psihologic\, umoristic\, istoric\.

- *romanul* -- Specie a genului epic, `n proz\, cu ac]iune mai complicat\ [i de mai mare `ntindere decât a celorlalte specii epice `n proz\, desf[urat\ pe mai multe planuri , cu personaje numeroase, bine conturizate.

- *fabula* -- Povestire scurt\, `n versuri sau `n proz\, `n care scriitorul critic\ anumite tr\s\turi morale sau comportarea unor oameni, prin intermediul personajelor - animale, plante, obiecte - [i care are valoare educativ\ . Fabula este construit\ pe baza alegoriei, dezvolt\uit\ prin moral\ (partea final\), uneori, cu valoare de sentin]\ a fabulei.

- *balada* -- A fost cultivat\ de literatura medieval\ francez\ . Are subiecte diverse, valorific\ eroicul, fantasticul, legendarul, care a fost adesea valorificat\ `n literatura cult\ . Are o form\ fix\ (trei strofe a câte opt versuri [i un catren final.

- *poemul eroic* -- Specie a genului epic, `n versuri, de propor]ii mai mari decât balada, dar mai mici decât epopeea. Poemul eroic evoc\ fapte istorice sau legendare, din trecutul unui popor, punând `n centrul aten]iei figura unui erou excep]ional, `n `mprejur\ri excep]ionale, care se deta]ează\ dintre alte personaje cu `nsu]iri deosebite, pe care acesta le domin\.

- *epopeea* -- Crea]ie epic\ `n versuri, de `ntindere mai mare decât poemul, `n care se povestesc fapte eroice, legendare, de mare `nsemn\tate pentru via]a unui popor [i la care particip\, pe lâng\ eroii numero[i, [i for]e supranaturale. Epopeea poate fi istoric\, eroic\, eroi-comic\, filozofico-religios\.

- *basmul* -- Specie `n proz\ a epicii (populare), a c\rei nara]iune [i ale c\rei personaje, fabuloase, transfigurează\ realit\]i ale naturii [i ale vie]ii sociale

- *legenda* -- Specie a genului epic (popular), `n versuri sau proz\, prin care se explic\, apelându-se, de obicei, la fantastic, geneza unui lucru (fiin]e, fenomen,) al unui eveniment istoric ori se evoc\ ispr\vi neobi]nuite ale unor eroi atesta]i sau nu de c\tre documente.

popular

- *basmul (povestea)* -- ***

- *legenda* -- ***
- *balada* -- ***
- *snoava* -- Scurt\ povestire folcloric\ cu conținut anecdotic, inspirat\ din viaja de toate zilele, având o larg\ circulație oral\.

3. *Genul DRAMATIC* cuprinde acele opere literare în care conținutul de idei, sensul operei sunt evidențiate prin jocul unor actori, care întrupează personajele pe o scenă, în fața spectatorilor. Între spectatori și scriitor (dramaturg) apare o convenție, spectatorul admicând ideea că pe scenă apar adevrații eroi. Principalul mod de expunere într-o operă dramatică este dialogul (și monologul). Opera dramatică nu este scrisă pentru a fi citită, ci pentru a fi reprezentată pe scenă.

cult

- *comedia* -- Este specia genului dramatic, în proză sau în versuri, care evocă personaje, întâmplări, moravuri sociale, care sunt caracterizate într-un mod ce stârnete râsul, având un sfârșit vesel (happy end) și, deseori, un rol moralizator.

- *drama* -- Specie a genului dramatic, în versuri sau în proză, cu conținut și deznodământ grav. Fiindcă înbină episoadele vesele cu cele triste, drama exprimă mai aproape de adevăr complexitatea vieții reale. Tinzând să exprime această complexitate, este mai puțin supus convențiilor decât tragedia, și de aici, diversitatea formelor și dificultatea de a o defini. Conține tipuri diferite de personaje, sentimente, tonalități, iar partea componentă esențială o constituie conflictul.

- *tragedia* -- Specie a genului dramatic, în versuri sau proză, cu subiect grav, patetic, cu personaje puternice, aflate într-un conflict violent, ireconciliabil, cu deznodământ nefericit, înfiorător.

popular

- Irozii
- orația de nuntă

Noțiuni de versificație

Versificația sau prozodia (gr. prosodia = intonare, accentuare) este o știință. Ea studiază cantitatea sau durata vocalelor și a silabelor, în diferite părți constructive ale cuvântului (în limite care utilizează o metrică calitativă). În general, însă, prin versificație se înțelege ansamblul de tehnici pe care îl presupune scrierea versurilor și rima. Versificația, spre deosebire de proză, încântă pe cititor. Deci, prin prozodie sau versificație, se înțelege ansamblul de reguli, pe care, în timp, poeții le-au statuat în scrierea poeziilor.

1. *VERSUL* - este un rând dintr-o poezie, în care sunt respectate regulile referitoare la ritm, rimă și măsură. Acesta este versul clasic. În afară de acest gen de vers, mai există:

- a) Versul liber - care este un rând dintr-o poezie, în care regulile enunțate mai sus sunt aplicate după cum dorește poetul, neținând cont de unele dintre acestea;
- b) Versul alb este versul fără rimă.

2. *STROFA* - apare în versificația modernă [și numește o grupare de versuri delimitate grafic printr-un spațiu alb. Numărul versurilor dintr-o strofă diferă, începând cu strofe formate dintr-un singur vers [și ajungând până la o strofă cu 12 versuri.

După numărul de versuri din care sunt alcătuite strofele, pot fi: *monovers* (un vers), *distih* (două versuri), *terțet* (trei versuri), *catren* (patru versuri), *cvinarie* (cinci versuri), *sextin* (șase versuri), *septet* (șapte versuri), *octav* (opt versuri), *non* (nouă versuri), *decim* (zece versuri). *Stanja* este tot o strofă în care versurile sunt legate prin rime [și printr-o anumită rimă. Specific Renașterii italiene, o stanjă poate avea un număr de versuri variind între trei și douăzeci.

3. *M/SURA* - este numărul silabelor dintr-un vers. Măsura poate fi de la patru silabe, până la 15-16 silabe, [și chiar mai multe. Măsura [și ritmul sunt atribute importante ale versificației. De regulă, într-o poezie, versurile au aceeași măsură. Există, totuși, [și versuri cu o măsură diferită, mai ales în fabule.

4. *RIMA* - constă în a face să coincidă silabele de la sfârșitul a două sau mai multe versuri. Această potrivire începe cu ultima vocală accentuată. Când rima este imperfectă, ea poartă numele de *asonanță*. În această situație, se potrivesc ultimele vocale ale versurilor [și, aproximativ, consoanele. Considerată, în literatură cultă, drept o *licență poetică*, în poezia populară, asonanța este foarte des întâlnită.

După felul cum rimează versurile, există mai multe tipuri de rimă:

- *Monorima* -- constă într-o rimă ce apare succesiv la mai multe versuri [și este specifică poeziei populare.

- *mperecheată* sau *succesivă* -- apare atunci când versurile rimează două câte două - primul cu al doilea, al treilea cu al patrulea [și.a.m.d.

- *ncruciată* sau *alternativă* -- apare atunci când primul vers al unui catren rimează cu al treilea, iar al doilea rimează cu al patrulea.

- *mbrăjiată* -- rimează primul vers cu al patrulea [și al doilea cu al treilea. Este un tip de rimă mai rar folosit de poeți.

- *Variată* sau *amestecată* -- apare, deseori, în fabule, unde poeții recurg la îmbinarea diverselor tipuri de rimă, nerespectându-se o anumită ordine a acestora.

Pentru mulți, rima este sinonimă cu poezia, fiindcă rima, combinată cu ritmul, este cea care dă muzicalitate poeziei. Rima este cea care grupează versurile în strofe, indicând [și sfârșitul versurilor. De cele mai multe ori, cuvântul-rimă este [și cel mai important din versul respectiv.

După silaba accentuată din rimă, aceasta poate fi simplă sau complexă. Rima simplă poate fi *masculină*, atunci când accentul cade pe ultima silabă, sau *feminină*, atunci când accentul pică pe penultima silabă.

5. *RITMUL* - mișcare regulată [și măsurată, care se definește ca fiind succesiunea regulată a unor silabe neaccentuate, dar [și a pauzelor dintr-un vers.

Unitatea metrică este un grup de silabe accentuate [și neaccentuate (/) [și (U) [și care se repetă la intervale regulate într-un vers. Cel mai adesea, în limba românească se folosesc unitățile metrice numite *troheu*, *iamb* [și *amfibrah*, iar ritmul corespunzător este *trohaic*, *iambic* [și *amfibrahic*. Formele ritmului sunt binare.

Trohaic - atunci când unitatea metrică este troheul - / U. Ritmul trohaic este specific poeziei populare, pentru că este coborâtor și vioi, dar apare și în poezia cultă.

Iambic - atunci când unitatea metrică este iambul U /. Iambul este un ritm suitor, care, prin nota lui gravă, este potrivit pentru acele specii ale poeziei culte în care poezii dau glas unor sentimente puternice și tulburătoare, precum în elegie sau meditație.

Formele ritmului mai pot fi ternare: *dactilic* (picior trisilabic / U U), *anapestic* (U U /) și *amfibrhic* (U / U). Ritmul amfibrhic presupune o succesiune de picioare trisilabice, în care a doua silabă, accentuată, este încadrată de două silabe neaccentuate.